

remarci filosofice

Moralitate și politică (II)

Jean-Loup d'Autrecourt

5. Imoralitatea puterilor economice și politice

Din punct de vedere moral, adică filosofic, este ușor să evaluăm fenomenul social sau pe cel politic, specific unei epoci sau propriu unei societăți. Însă din punct de vedere politic, problemele morale sunt delicate, ba chiar par insolubile. De ce? Pentru că nu există morală în politică. Morala pare incompatibilă cu lupta pentru putere, din perspectiva politicianului; este o stare de lucruri care filosofului îi repugnă în mod profund.

Corupția politică pare ceva „normal” (dar care este reprobabil) atât în antichitatea greacă, în România de azi, cât și în Franța, în Anglia, în Germania sau în SUA, ca să nu dau decât câteva exemple. Românii încă nu au atins gradul de profesionalism în corupție al politicianilor din vest. Mai au de învățat, dar cred că este un domeniu în care vor împlini această performanță fără eforturi deosebite; Uniunea europeană este un bun exemplu de perfecționare a practicilor dubioase.

Dacă analizăm ce s-a întâmplat cu ocazia „crizei”, faptul este foarte instructiv. Pentru filosofi, psihanalisti, istorici, istorici ai religiilor etc., deci pentru acești specialiști care au o privire de ansamblu, de largă anvergură asupra mersului istoriei și al culturii, simptomele prevestitoare ale unor crize importante au fost semnalate cu mult timp în urmă, la sfârșitul mileniului al doilea: Spengler, Jung, Eliade, Cioran etc. Mai mult, acești autori profetici au semnalat nu „o criză”, ci o multitudine de crize, mai bine spus o „convergență de crize”.

Toți sunt de acord cu faptul, susținut de filosoful moralist, că la baza crizelor ideologice, financiare, economice, sociale, politice, ecologice, se află întotdeauna crizele morale! și că la baza acestora se află o problemă de relație cu sine însuși, adică de conștiință morală reflexivă, de responsabilitate față de sine însuși. Sartre (Jean-Paul) afirma cu mult entuziasm „L'enfer, c'est les autres!” (Infernul, sunt ceilalți!). Este o formă naivă de a vedea paiul din ochiul altuia. Infernul este în noi înșine, aici se dă lupta cea mai teribilă; ideea este veche, socratică: eu sunt principalul meu adversar, cel mai periculos de altfel, de unde și necesitatea cunoașterii de sine însuși.

Cum s-a încercat rezolvarea recente crize mondiale? Criză care nu trebuia să fie asociată (acesta era consemnul internațional) cu criza din secolul trecut, din anii 30; adică nu ar fi nicio asemănare! Deloc... chiar deloc! Soluția recentă? O apă de ploaie mediatică, de false inițiative, de false soluții, care au constat în utilizarea banilor publici pentru a-i salva tot pe cei care erau responsabili și vinovații acestei crize: speculatorii bursieri, marii banchieri, marii șarlatani financiari. Ba chiar se răspândise zvonul, anul trecut, că adevăratele responsabile ale crizei financiare ar fi rețelele Internet, calculatoarele „inteligente” care au declanșat un „complot”, Inteligența Artificială ocultă din rețea! Ce frumos!

De ce nu extraterestrii? Doar știm bine că extraterestrii au invadat planeta, încă din perioada interbelică; evenimentul a fost transmis la radio de Orson Welles și pe urmă a fost și ecranizat, deci l-am văzut și la televizor! Ca și călătoria pe Lună, aceasta nu apare doar la Jules Verne și în benzile ilustrate, ci a fost transmisă și la „tembelizor”. Dar eu am văzut chiar mai mult, în *Războiul stelelor*, ăștia ajunseseră chiar și în alte sisteme solare, în alte galaxii. Iar acum faptul este oficial și confirmat, căci „dau” aici în scris.

Or, cui a folosit această criză, care sunt principalii beneficiari, care sunt cei care au pierdut? Foarte simplu, cultura și civilizația occidentală au primit o lovitură teribilă, o adevărată îngenunchere, care avantajează lumea arabă, asiatică, orientală, comunistă, economiile emergente etc. La mai puțin de douăzeci de ani de la

căderea simbolică a „zidului comunist”, aniversarea acestei „victorii” nu a fost în realitate decât o dureroasă înfrângere, căci ceilalți și-au luat revanșa!

Nu întâmplător, presa internațională, chiar presa cea mai liberală, declanșase anul trecut o întreagă propagandă despre „insuficiența economiei capitaliste liberale” și necesitatea unei economii de stat, adică colectivistă. Deci din nou discursuri și „morală” staliniste!

6. Educația, ideologia și religia

Ce poate face un tânăr lipsit de repere morale, ce cale poate apuca atunci când este dezorientat și lipsit de un minimum de valori morale? Drumul către moralitate este dificil pentru oricine. Majoritatea oamenilor nu sunt ființe morale. Chestiunea morală se traduce printr-o luptă cu sine însuși. În societățile arhaice și chiar în Antichitate se făcea apel la tehnicile de inițiere pentru formarea oamenilor.

În societățile contemporane acest rol de *antropogeneză* (de formare a omului) ar trebui să fie îndeplinit de educație. Ideea nu este nouă, este o idee kantiană, explicitată ca atare. În realitate ea există deja la presocratici. Profesorii nu sunt singurii responsabili. Din păcate ei se mulțumesc doar cu instruirea, ca la armată, uitând că educația este înainte de toate conformă valorilor morale. Nu putem preda niciun fel de materie, niciun fel de disciplină elevilor și studenților, dacă aceasta nu se înrădăcește într-o bază morală (implicită sau explicită).

Deasemenea un rol important îl au părinții, familia. Dar există oare practici de educație sistematică, de respectare a copiilor, de dialog și de reală interacțiune cu aceștia? Nu prea cred. Însă metode și tratate de educație există. Deja John Locke, filosof anglo-saxon, scrisese un *Tratat de educație* în secolul XVII. El este valabil și acum. Însă cursurile lui Kant (german) despre pedagogie merg în același sens; mai târziu Rousseau (francez) și Spencer (englez) s-au preocupat de aceeași chestiune: educația înțeleasă ca mijloc de *autodepășire morală*.

Tot Kant spunea că trebuie să avem o atitudine fermă cu copiii, dar în același timp (faptul este important) trebuie să fim și tandri! Deci să fim *fermi* fără să devenim autoritari, severi, colerici (în fond neputincioși); altfel spus, o fermitate dublată de tandrețe, de bunătate, de îngăduință, ba chiar de iubire. Iată un principiu simplu pe care orice părinte sau profesor (cult sau incult) ar putea să-l aplice.

Însă nici unii nici alții nu îndeplinesc în mod serios această datorie. Fiecare profită de poziția de putere pe care i-o conferă în mod arbitrar rolul de părinte sau rolul de profesor. Fiecare se transformă într-un mic dictator. Mai este nevoie să discutăm despre traumele psihologice, despre efectele nefaste ale unei astfel de atitudini? Despre consecințele negative, ale unui astfel de comportament (în fond imoral), mi se pare inutil să insist aici.

Dar mai grav este atunci când în educație apar în mod insidios, subteran, ideologiile extremiste: *atunci când se face re-educarea*. În secolul trecut se preda „etică și echitatea socialistă” la școală. Ce teroare, cu toate că nu dura decât o oră, miercuri după-amiază! Pe scurt, nu cred că se poate vorbi de „morală socialistă”. Mai întâi pentru că expresia este un oximoron. Ca figură de stil ar putea fi acceptată, dar într-un context poetic sau literar; or nu este cazul aici.

Deci rolul acestui oximoron în context moral și ideologic se transformă într-o contradicție în termeni (lat. *contradictio in adjecto*). Pe de altă parte, această ideologie nu era socialistă, ci comunistă. Pentru România am o listă lungă cu personaje care dețineau mari privilegii pe vremea terorii comuniste și care și-au prezervat sau sporit acele privilegii după revoluția din 1989. Este vorba despre „personalități” din toate domeniile (culturale, politice, economice, intelectuale,

academice, mass-media etc.). Lipsa lor de verticalitate are un efect nefast pentru societatea românească. Ei au „rezistat prin cultură”, culmea neobrăzării! Tot ei afirmă că „toți suntem responsabili”; toate aceste afirmații se pot psihanaliza.

În ceea ce privește rolul religiei (oricare ar fi aceasta), în menținerea unor repere morale, el este crucial. Nu există morală fără fundament metafizic. Gestul mitologic de nesupunere morală față de divinitate, a fost perceput în toate culturile ca un gest perturbator, care a dus la *căderea* din paradis. Imoralitatea este deci solidară cu nefericirea. Atât șamanii societăților arhaice, cât și druzii, brahmanii, yoghinii sau preoții au fost repere de bază ale stabilității morale în societățile respective.

Nu întâmplător ideologiile extremiste i-au atacat și suprimat în primul rând pe aceștia, atunci când se căuta înlocuirea valorilor morale tradiționale cu altele care li se opuneau. Este foarte interesant de urmărit în mass-media românească (și străină) denigrarea permanentă a fenomenului religios; semn de mare iresponsabilitate mediatică. Acest proces, pe termen lung, se dovedește extrem de dăunător sănătății morale, spirituale dar și psihologice ale unei societăți. Eliminarea reperelor spirituale, înseamnă distrugerea societății respective.

7. Perspectivele

Atunci ce perspective se pot prevedea? Cum s-ar prezenta viitorul fără bază morală? Sumburu. Filosoful a fost întotdeauna o conștiință neliniștită, îngrijorată, amară. El se află constant într-un fel de „dizidență morală” față de opinia publică. Nu există decât o singură soluție pentru reabilitarea climatului moral: formarea de elite prin educație și înțeleg prin aceasta *educația etică*. Orice cunoaștere, orice știință trebuie fundată pe discernământ moral. În acest caz rolul filosofului se dovedește crucial.

Dar de ce este atât de importantă morala? Foarte simplu, pentru că scopul ei este fericirea. În mod sigur imoralitatea duce la nefericire. Mai mult, faptul este semnalat de toată psihanaliza contemporană, majoritatea bolilor nevrotice își au cauza în contradicțiile morale, în actele reprobabile pe care pacientul le-a făcut și ocultat în trecut (nesinceritatea, meschinăria, injustiția, crima, hoția, trișarea, intriga etc.). Dar moralitatea? Dacă nu poate să ne asigure fericirea, ea poate să ne garanteze demnitatea și să reducă în mod semnificativ nefericirile de tot felul. În plus moralitatea ne asigură sănătatea psihică, ceea ce nu-i puțin lucru. De ea depind pe urmă toate activitățile noastre: munca intelectuală, munca creativă, relațiile sociale, viața de familie.

Există asemănări, diferențe, între diferitele mentalități și comportamente, pot fi comparate moravurile românești cu cele străine în general, cu cele franceze în particular? Ar fi multe de spus la acest capitol, poate cu altă ocazie; astfel de studii au fost deja făcute în perioada interbelică. Comparația se poate face, însă este întotdeauna delicată. Ca român și ca francez în același timp, eu sufăr și mă bucur din cauza ambelor. „Elitele” sunt mai degrabă imorale, doar în rândul populației găsim tendințe către moralitate.

Suntem foarte aproape unii de alții, avem un simț al umorului foarte asemănător (însă românii sunt mai subtili, mai șmecheri); opinia publică doarme și acolo și aici, iar manipulatorii își fac treaba liniștiți; mass-media hipnotizează și este la fel de isterică la unii ca și la ceilalți. Totuși conștiința civică franceză (societatea civilă) este mai matură decât cea românească; dar și mai obosită, mai îmbătrânită. Pe de altă parte, personajele teatrului lui Molière ca și cele ale romanului balzacian se întâlnesc în societatea contemporană franceză, tot așa cum se reîntâlnesc personajele caragialești în societatea românească. Comedia umană este universală. ■